

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Розглядаються проблеми інвестиційного розвитку сільського господарства в умовах ринкових перетворень. Проведений аналіз внутрішніх і зовнішніх інвестиційних вкладень у розвиток сільського господарства України і Хмельницьчини зокрема.

The problems of investment development of agriculture are examined in the conditions of market transformations. Conducted analysis of internal and external investment investments in development of agriculture of Ukraine and Khmel'nichchini in particular.

Ключові слова: сільське господарство, інвестиційний процес, капітальні вкладення, бюджетні дотації, кредит.

Вступ. Припинення кризових явищ у сільському господарстві України та подальший прогрес у його розвитку можливий тільки за умови оновлення матеріально-технічної бази, підвищення рівня механізації та електрифікації виробництва, введення в дію нових і реконструкції існуючих виробничих потужностей на основі залучення інвестицій. Природним є те, що наявні в галузі технології, обладнання, сільськогосподарська техніка значно обмежують можливості поліпшення фінансово-виробничих показників сільськогосподарських підприємств.[4, с.88]

Саме тому налагодження стабільного інвестиційного процесу набуває важливого значення, тому що нестача фінансових ресурсів є основною проблемою реформування сільського господарства в цілому, і галузі рослинництва насамперед (зокрема ринку ячменю). Необхідно залучати інвестиції для оновлення, переоснащення та підвищення на цій основі ефективності функціонування сільського господарства.

Основний розділ. Припинення інвестиційної діяльності в сільське господарство України на початку дев'яностих років минулого століття призвело до катастрофічного зменшення обсягів його основних засобів. Так, частка аграрного сектора в основних засобах народного господарства України зменшилася з 23,3% у 1993 р. до 13,3% у 2001 р. до 4,5% у 2004 році, а на кінець 2008 року питома вага вартості основних засобів сільського господарства зменшилась до 3% [9].

В структурі основних виробничих засобів сільськогосподарського призначення на кінець 2008 року будівлі, споруди і передавальні пристрої становили 43%, машини і обладнання 36,1, транспортні засоби 8,6%.

Аналізуючи стан матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств у частині основних засобів, можна сказати про високий рівень руйнації виробничих приміщень і споруд, машин та обладнання, транспортних засобів, скорочення поголів'я основного стада. Все це свідчить про необхідність капітальних вкладень для її оновлення і реконструкції.

Загальний обсяг інвестиційних вкладень зростає до 1991 р. У 1993 р. він зменшився більш ніж удвічі. Тенденція зменшення інвестицій в основний капітал зберігалася до 2000 р. Але починаючи з 2001 року спостерігається зростання інвестицій в основний капітал економіки в цілому, і сільського господарства зокрема (табл. 1) [5, 6].

Таблиця 1

Інвестиції в основний капітал сільського господарства України / Хмельницької області (у фактичних цінах)

	2001		2005		2006		2007		2008		2008 до 2001	
	млн грн	% до загального обсягу	млн грн	% до загального обсягу	млн.грн	% до загального обсягу	млн грн	% до загального обсягу	млн грн	% до загального обсягу	%	відсоткових пунктів
Всього	32573 568,2	100	93096 1461,2	100	125254 2075,1	100	188486 3134,7	100	233081 4849,0	100	в 7,2 р. в 8,5 р.	х
в т.ч. сільсь-ке господарство, мисливство	1552 63,9	4,8 11,2	4905 125,7	5,3 8,6	7190 216,0	5,7 10,4	9338 341,4	5,0 10,9	16681 1217,8	7,2 25,1	в 10,7 р. в 19,1р.	2,4 13,9

Аналізуючи дані таблиці 1, можна сказати, що у 2008 році обсяги інвестицій в основний капітал сільського господарства у порівнянні з 2001 роком збільшилися у 10,7 і 13,9 рази відповідно по Україні і Хмельницькій області. Питома вага інвестицій в сільське господарство в загальному їх обсязі по економіці також зростає відповідно на 2,4 і 13,9 відсоткових пункти. Зростання обсягу інвестицій не свідчить про інвестиційну привабливість сільського господарства країни і регіону у порівнянні з іншими галузями економіки.

Інвестиції в сільське господарство, зокрема в рослинництво (в тому числі і в розвиток ринку ячменю) України надходять у вигляді капітальних вкладень у будівництво, придбання устаткування, нових технологій, розвиток насінництва, поліпшення стану земельних ресурсів тощо. Так, з 2001 року обсяги інвестицій в основний капітал почали повільно зростати, але сільськогосподарські підприємства продовжують недостатньо інвестуватись з боку держави. Про це свідчить той факт, що катастрофічно скоротилося будівництво нових приміщень для збереження зерна (у 9,3 рази), картоплі, овочів, фруктів (у 44 рази). Повністю, або практично повністю припинення введення в дію силосних та сінажних споруд, складів механізованих для зберігання мінеральних добрив, отрутохімікатів, мікробіологічних засобів [3, с. 212]. Скоротилися площі під які вносились мінеральні і органічні добрива. Якщо у 1990 році на 1 га посівної площі припадало мінеральних добрив 141 і 164 кг поживної речовини по Україні і Хмельницькій області, то у 2000 році відповідно 13 і 24. У 2008 році ситуація трохи покращилася, було внесено на 1 га посівів 57 і 81 кг поживної речовини добрив. Що стосується органічних добрив, то у 1990 р. на 1 га посіву вносилося 8,6 і 11,2 т по Україні і Хмельницькій області. У 2008 році даний показник знизився в 14 разів (табл. 2).

Таблиця 2

Внесення добрив під сільськогосподарські культури (Україна / Хмельницька область)						
	1990	2000	2005	2006	2007	2008
Мінеральні добрива						
Внесено у поживних речовинах на 1 га посівної площі, кг	141	13	32	40	51	57
Частка удобреної площі, %	83,5	21,5	44,9	54,9	61,8	69,4
	90,0	45,9	47,4	61,8	68,9	80,7
Органічні добрива						
Внесено у поживних речовинах на 1 га посівної площі, т	8,6	1,3	0,8	0,7	0,7	0,6
Частка удобреної площі, %	17,9	3,3	2,7	2,8	2,6	2,5
	27,0	8,2	6,0	5,7	4,4	2,4

Зменшення числа сільськогосподарської техніки в аграрних підприємствах України призвело до нормативного збільшення навантаження на кожний працюючий агрегат, що прискорило старіння і зношення техніки. Навантаження на один трактор за період 1990-2005 рр. зросло у 2,3 рази, тобто збільшилось з 66 до 153,4 га ріллі. Навантаження на зернозбиральний комбайн за цей же період зросло у 6,2 рази (від 113 до 700 га) [3, с.212].

Розглянемо тенденції, які відбуваються у формуванні джерел фінансування інвестицій і мають місце в сільському господарстві. Проблему створення ринку інвестицій можна вирішити як за рахунок внутрішніх джерел фінансування сільськогосподарського виробництва (державні інвестиції, власні кошти суб'єктів господарювання, позики, заощадження населення), так і зовнішніх (прямі іноземні інвестиції).

Суттєвим джерелом інвестиційних процесів у розвинених країнах виступають власні кошти підприємств: нагромадження у вигляді амортизаційного фонду; прибутку в тій частині, що спрямовується на оновлення та розширення виробництва. Але в сучасних умовах власні джерела фінансування інвестиційних процесів в сільському господарстві суттєво обмежені. Це зумовлено низьким рівнем рентабельності виробництва та вартістю основних фондів (а отже й амортизаційних відрахувань). В країнах з ринковою економікою проблеми оновлення основних фондів та впровадження новітніх технологій вирішуються завдяки гнучкій системі нарахування амортизації. В сільськогосподарських підприємствах України амортизація, як джерело інвестиційних коштів, з року в рік знижується. Основними причинами цього є значне відставання темпів переоцінки основних фондів від їх дійсної вартості в умовах інфляції. За даними Л. Козаченко, тільки за минуле десятиліття амортизація засобів виробництва в АПК перевищила 90%. Тому з року в рік амортизаційні відрахування сільськогосподарських товаровиробників на реновацію основних засобів зменшуються [4].

Важливим джерелом інвестування є кредити. На жаль, в Україні система кредитування аграрного сектора економіки формується в основному комерційними банками, кредитні програми яких розраховані переважно на короткостроковий термін. Між тим короткострокове кредитування, що пропонується селу комерційними банками, є неприйнятним для сільгосптоваровиробників, оскільки воно створює базу для падіння цін на їх продукцію. Останнє відбувається тому, що розрахунки за короткостроковими кредитами повинні здійснюватися після збору урожаю у короткий термін. Товаровиробники для забезпечення своєчасного повернення кредитних коштів вимушені терміново, за низькими цінами продавати свою продукцію, що знижує рівень їх доходів. А це, звичайно ж, заважає ефективному розвитку ринку сільгосппродукції.

За результатами проведених досліджень інституту досліджень сільського розвитку, близько 64% сільськогосподарських підприємств України мають потребу в довгострокових кредитах, 16% – в середньострокових і лише 10% – у короткострокових. Ураховуючи це, необхідно збільшити обсяги

довгострокових кредитів [2, с.89]. Тому Урядом України в 2000 році були запроваджені заходи щодо стимулювання грошового кредитування комерційними банками України через механізм часткової компенсації ставок за кредитами, що дозволило значно збільшити обсяги кредитування.

У 2009 році підприємствами агропромислового комплексу залучено кредитів на суму 5,8 млрд. грн., що становить 29 % до залучених у попередньому році, з них короткострокових – 4,1 млрд. грн., середньострокових – 1,15 млрд. грн., довгострокових – 0,5 млрд. гривень. Кредити залучили 2039 підприємств. Із загального обсягу на пільгових умовах залучено майже 2,6 млрд. грн. (17 % до 2008 року), в тому числі короткострокових – 2,2 млрд. грн., середньострокових – 267,1 млн. грн., довгострокових – 55,7 млн. гривень. Пільгові кредити залучили 934 підприємства. Процентні ставки за кредитами банків становили від 16,5 до 39 відсотків.

Вимоги банків за перехідними кредитами 2006-2008 років, яким надавалася компенсація у 2009 році, становила 11,15 млрд. гривень, в тому числі за короткостроковими – 3,2 млрд. грн., середньостроковими – 5,4 млрд. грн., довгостроковими – 2,5 млрд. гривень.

Пролонговано банками пільгових кредитів на суму 3,1 млрд. грн., що становить 80 % від обсягу кредитів, які потребували пролонгації до 1 січня 2010 року (3,9 млрд. грн.). Пролонгували кредити 1599 підприємств (потребували пролонгації 2027 підприємств) [8].

Серед переліку джерел фінансування інвестицій в сільському господарстві важливе місце займають бюджетні асигнування. Так, у 2008 році отримано 3022,4 млн. грн. за рахунок бюджетних дотацій у тому числі 884,1 млн. грн., для підтримки виробництва продукції рослинництва і 1172,6 млн. грн. – для тваринництва. Отримано за рахунок податку на додану вартість 2284,3 млн. грн. На Хмельницьку область було у 2008 році виділено бюджетних дотацій 111,5 млн. грн. що 1,5 рази більше ніж у 2007 році. Для підтримки виробництва продукції рослинництва у 2008 році за рахунок бюджетних дотацій отримано 31,6 млн. грн. з них: для озимих зернових – 10,6 млн. грн., ярих зернових – 10,5 млн. грн., тоді як у 2007 році на рослинництво припадало 21,0 млн. грн. з них 10,7 для озимих зернових, (з яких 70% – пшениця) і 4,7 млн. грн. ярі зернові та зернобобові культури. У 2007 році дотувався ще й озимий ячмінь, а у 2008 році на дану культуру не надавалися дотації [5–7]. Для підтримки розвитку тваринництва у 2008 році отримано 23,8 млн. грн. Важливе значення для розвитку аграрного сектору має залучення іноземних інвестицій.

У 2009 році на сільське господарство, мисливство України припадало 2,2% від загального підсумку або 799 млн. дол. США, тоді як у 2008 році – 1,9% або 552,9 млн. дол. США.[7]. Станом на 1 січня 2009 року в сільське господарство Хмельницької області інвестовано 11,0 млн. дол. або 8 % до загального обсягу що на 2,1% більше в порівнянні з 2007 роком або на 3,3 млн. дол. [8].

За оцінками іноземних експертів, обсяг інвестицій, який необхідний для підвищення продуктивності сільського господарства України до рівня середньої продуктивності, досягнутої сільським господарством розвинутих країн Європи, становить біля 150 млрд. дол. США. Для оновлення машинно-тракторного парку аграрних підприємств на рівні технологічної потреби необхідно щорічно понад 15 млрд. грн. З них на оновлення парку тракторів – 3 млрд. грн., зернозбиральних комбайнів – 3,5-4,0, бурякозбиральних машин – 0,35-0,40, кормозбиральних – 1,0-1,2, машин для тваринництва – 1,6-1,7, техніки загального призначення – на 3,5-4,0 млрд. грн. Нині ж на придбання сільськогосподарської техніки суб'єкти господарювання щорічно можуть використати не більше 2 млрд. грн. Крім того, для підтримання машинно-тракторного парку в робочому стані необхідно 2,0-2,5 млрд. грн. для закупівлі запасних частин і ремонтних матеріалів. Для розвитку вітчизняного сільського господарства, щорічно необхідно інвестувати 20-25 млрд. грн., що в 10-12,5 разів більше, ніж фактично було вкладено коштів за останні роки [4, с.103-104].

Висновки. Отже, з проведеного дослідження можна зробити висновок, що на сьогодні інвестиції в розвиток аграрного сектору за рахунок усіх джерел фінансування не забезпечують навіть простого відтворення основних засобів, і як наслідок, багато сільськогосподарських підприємств відчуває нестачу власних коштів для інвестування у основні виробничі фонди, тому вони намагаються знайти зовнішні джерела інвестицій. Тому головною метою державної політики в розвитку сільського господарства має бути підвищення інвестиційної привабливості галузі як для вітчизняних так і для іноземних інвесторів. Цьому буде сприяти підвищення купівельної спроможності сільськогосподарських товаровиробників, захист вітчизняних товаровиробників від конкуренції імпортних товарів на внутрішньому ринку, підвищення платоспроможного попиту населення.

Література

1. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності Хмельницької області у 2008 році. [Електронний ресурс] // Експрес-випуск. – 29 січня 2009. – № 11-02-33/20. Режим доступу : <http://statbrd.ic.km.ua/ukr/index.htm>
2. Кареба М. І. Сучасний стан кредитування сільськогосподарських підприємств і основні напрями його удосконалення / М. І. Кареба // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2009 – № 3 – С. 88-93.
3. Лучик С. Д. Стратегія інвестиційного розвитку сільського господарства в сучасних умовах / С. Д. Лучик // Збірник наукових праць ПДАТУ. – 2008. – № 16. – С. 211-214.

4. Майстро Р. Г. Підвищення економічної ефективності виробництва молока на основі залучення інвестицій : дис. ... канд. екон. наук : 08.07.02 / Руслана Григорівна Майстро. – Харків, 2006. – 220 с.
5. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Хмельницької області за 2007 рік: стат. бюлетень. – Хмельницький. – 2008.
6. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Хмельницької області за 2008 рік: стат. бюлетень. – Хмельницький. – 2009.
7. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2008 рік: стат. бюлетень. – К., 2009.
8. Підсумки роботи агропромислового комплексу у 2009 році [Електронний ресурс] Дані Міністерства аграрної політики України. – Режим доступу : <http://www.minagro.kiev.ua/page/?9456>
9. Сільське господарство України за 2008 рік : [стат. збірник] / за ред. Ю. М. Остапчука]. – К., 2009. – С. 369.

Надійшла 14.03.2010

УДК 65.012.12:658.8

Н. О. САГАЛАКОВА

Полтавський університет економіки та торгівлі

СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ-ІНДИКАТОРІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

На основі виділення основних підсистем внутрішнього середовища торговельного підприємства, виникнення відмов в яких ключовим чином впливає на діяльність підприємства торгівлі, розроблено систему показників-індикаторів економічної діагностики діяльності торговельного підприємства, що визначає основу методичного забезпечення діагностичного процесу.

The concept of economic diagnostics is formed; the system of index-indicators for conducting of diagnostics of mercantile business' work is grounded; the method of economic diagnostics is elaborated.

Ключові слова: торговельне підприємство, економічна діагностика, система управління, показники-індикатори, експрес-діагностика.

Вступ. Проведення економічної діагностики діяльності торговельного підприємства можливо за допомогою певної системи показників-індикаторів, які відображають та характеризують його діяльність. При формуванні системи показників-індикаторів економічної діагностики діяльності торговельного підприємства необхідно дотримуватись певних вимог: прагнути до того, щоб показники економічної діагностики повно й об'єктивно відображали найбільш істотні сторони діяльності торговельного підприємства і надавали їм точну кількісну та якісну оцінку; добиватися комплексності, збалансованості, багатоаспектності показників, що дозволить одержати широку та різнобічну характеристику діяльності торговельного підприємства; передбачати наявність взаємозв'язку з показниками більш високого (низького) рівня; забезпечувати достовірність, повноту і своєчасність одержання інформації, на основі якої розраховуються показники; враховувати можливі зміни умов, задач і цілей діяльності торговельного підприємства; прагнути пов'язати показники з діючою системою статистичної звітності; добиватися компактності і зручності показників для практичних розрахунків. Це особливо важливо, коли необхідно оперативно провести експрес-діагностику діяльності торговельного підприємства. Разом з тим, якщо поставлена мета провести деталізовану економічну діагностику, то дана система показників повинна передбачати можливість зміни кількості показників як у плані деталізації наявних показників, так і у сторону збільшення кількості первинних показників.

На нашу думку, основними принципами в процесі формування системи показників-індикаторів економічної діагностики діяльності торговельного підприємства повинні стати простота проведення, оперативність розрахунків та збалансованість відібраних показників-індикаторів.

Огляд економічної літератури з питань діагностики показав, що в більшості методик основна увага приділяється дослідженню тільки фінансових показників, які присутні в офіційній бухгалтерській звітності [1,2]. На наш погляд, фінансово орієнтовані системи показників не охоплюють у повній мірі комплексності процесів підприємства торгівлі. „Фінансові показники описують значну кількість, але все ж таки не всі процеси підприємства і така однобічна спрямованість перешкоджає адекватним діям як у поточний момент, так і при формуванні майбутнього рівня фінансів” [7, с.98]. В умовах досить швидкого розвитку ринків, гострої конкуренції, нефінансова інформація, яка базується на оцінці нематеріальних активів підприємства торгівлі, набуває все більшого значення. Поряд з одержанням прибутку і підвищенням капіталізації, першочергового значення отримують цілі завоювання нових ринків збуту і придбання конкурентних переваг. Лояльність клієнтів, здатність підприємства торгівлі забезпечити їхнє утримання, прогресивність технологій і налагодженість бізнес-процесів, висококваліфікований кадровий склад – фактори, які мають велике значення і впливають на вартість торговельного підприємства в перспективі.

Основний розділ. У відповідності до положень сформованої концепції [6], при проведенні